

Η μυθολογία των ηττημένων

πάνος χαμηλάς

Πάνος Χαμηλάς

Προλεγόμενα

Διατρέχοντας τις σελίδες της ανθρωπότητας, από την αυγή των εποχών μέχρι τις σημερινές, μετανεωτερικές ημέρες, μπορούμε να παρατηρήσουμε κάποια ελάχιστα κοινά χαρακτηριστικά των κοινωνικών συνόλων, ανεξάρτητα τον τόπο ή τον χρόνο δράσης τους. Ένα από αυτά, η ύπαρξη των μύθων. Οι μύθοι είναι αφηγήσεις που, ως επί το πλείστον, εμπεριέχουν δράσεις θεών ή ηρώων και προσπαθούν να επεξηγήσουν φυσικά φαινόμενα, να αποσαφηνίσουν άγνωρες πτυχές του κόσμου ή να προτείνουν ηθικές νόρμες και κοινούς αξιακούς κώδικες. Θα μπορούσαμε να πούμε, με βάση αυτόν τον ορισμό, πως υπάρχει μια ομοούσια σχέση ανάμεσα στη χρήση

των μύθων και στη θρησκεία. Η ανάγκη για πίστη σε ένα θρησκευτικό σύστημα, σχετίζεται από τη γέννηση του στοχασμού με την προσπάθεια του ανθρώπου να κατανοήσει την ύπαρξή του και του κόσμου μέσα στον οποίο πραγματοποιείται, όπως επίσης και τι προηγείται ή επακολουθεί αυτής.

Άλλωστε, πολλοί μύθοι θεωρούνται ιεροί. Και δε χρειάζεται να ανατρέξουμε στις αφηγήσεις σχετικά με το δωδεκάθεο, από τη στιγμή που ζούμε σε μια κοινωνία που έχει αγιοποιήσει κάποιον που σκότωσε έναν δράκο, ή έναν γέρο που με το κούνημα του χεριού νίκησε την πανούκλα. Και ο Άγιος Γεώργιος με τον Άγιο Σπυρίδωνα είναι μονάχα δύο παραδείγματα που με μια επιφανειακή γνώση της ορθοδοξίας μπορεί ο οποιοσδήποτε να ανακαλέσει. Ένας προσωπικός ορισμός, χρήσιμος για τη συνέχεια, θα μπορούσε να αποκαλεί μύθους όλες εκείνες τις ιστορίες οι οποίες νομιμοποιούνται ως αναπόσπαστες του ηθικού, εθιμικού, πολιτισμικού και αξιακού κώδικα μιας κοινωνίας, ανεξάρτητα την αλήθεια ή το ψεύδος τους, και τυλίγονται από μια ιερά μυστικιστική αύρα και μια γόνιμη για ερμηνείες και αποκωδικοποιήσεις ασάφεια. Μιλώντας για αποκωδικοποιήσεις, οφείλουμε να έχουμε κατά νου την ιδιαίτερη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στις συμβολικές αυτές αφηγήσεις και στα σημαινόμενα τους. Διότι, αν αρχικά ο σκοπός ενός μύθου είναι η κωδικοποίηση κάποιας αξίας, εθίμου ή κοινωνικού κεκτημένου, αυτό κατόπιν δεν απαγορεύει – τουναντίον θα ‘λεγε κι ο Ντεριντά – τον μετασχηματισμό των νοημάτων από κοινωνία σε κοινωνία, από τόπο σε τόπο, χρόνο σε χρόνο.

Επομένως, γίνεται αντιληπτή η υποκειμενικότητα με την οποία μπορούν να ερμηνευθούν οι μύθοι και να εξάγουν προσωπικά πορίσματα. Σε όλους, ωστόσο, τους μύθους έχει επικρατήσει μια κυρίαρχη άποψη ως προς το ηθικό, κοινωνικό και πολιτιστικό νόημα. Ένα ‘επιμύθιο’. Και σε όλες τις αφηγήσεις παρατηρούμε δίχως έκπληξη πως αυτό το επιμύθιο λειτουργεί εξυπηρετικά ως προς τη διατήρηση της καθεστηκυίας τάξης. Όχι με την τεκμηρίωση του (φιλοσοφικού, θρησκευτικού, εξουσιαστικού) συστήματος, από την στιγμή που αυτά, έχοντας στην καρδιά τους ένα δόγμα, δε χρειάζονται λογικά ή αποδεδειγμένα τεκμήρια. Αντίθετα, οι μύθοι τείνουν να λειτουργούν υποστηρικτικά, προσθέτοντας γοητεία, νουθεσία, ενίοτε και μια ναρκωτική ελπίδα· συμβάλλουν, ακόμα, στην προάσπιση και διαιώνιση των συστημάτων, προτείνοντας μορφές αντιμετώπισης των κοινωνικών αναταράξεων, μασκαρεύοντας μέσα από συμβολικές ιστορίες μηνύματα υποταγής, κομφορμισμού, φόβου και τιμωρίας.

Ο ρόλος της θρησκευτικής πίστης υπήρξε από την αρχή της Ιστορίας στο πλευρό της εκάστοτε μορφής εξουσίας. Οι μύθοι, αναπόσπαστο συστατικό σε μια συνταγή επιτυχημένης θρησκείας, δε θα μπορούσαν παρά να συμπλέουν νοηματικά με τις εξουσιαστικές δομές και αναπότρεπτα να

αναπαράγονται από αυτές. Τα παρακάτω κεφάλαια στοχεύουν στην ανάδειξη αυτής της λογικής. Τουλάχιστον σε ότι έχει να κάνει με την αρχαιοελληνική μυθολογία. Παράλληλα, όμως, με πυξίδα και όπλο μας την πεποίθηση για την υποκειμενικότητα των αποκωδικοποιήσεων, θα προτείνουμε καινούργιες αναλύσεις κι οπτικές για πολλούς μύθους. Επίκεντρο μας θα είναι οι ηττημένοι, χαρακτήρες επαναστατημένοι κι ανυπόταχτοι, τραγικοί και άδοξοι. Θα επιχειρήσουμε μια αλλότρια ματιά στον υπέροχο μυθολογικό γαλαξία, σίγουροι πως κάπου εκεί, ανάμεσα από τις λέξεις και τα επιμύθια, θα εντοπίσουμε σπινθήρες και πυροτεχνήματα ανθρώπινης αντίστασης στο status quo και στην εκάστοτε εξουσία, επίγεια ή θεική, θα ανακαλύψουμε την ορμή και το πάθος των εξεγερμένων.